

Cuprins

Introducere. Efectul liliacului	11
Lecția 1. Puneți-vă centura de siguranță	23
Lecția 2. În privința guvernării contează calitatea, nu cantitatea.	39
Lecția 3. Piețele nu sunt de ajuns	63
Lecția 4. Oamenii ar trebui să-i asculte pe experți – și experții ar trebui să-i asculte pe oameni	81
Lecția 5. Viața este digitală	101
Lecția 6. Aristotel avea dreptate – suntem animale sociale.	125
Lecția 7. Inegalitățile se vor accentua.	149
Lecția 8. Globalizarea nu dispare	169
Lecția 9. Lumea devine bipolară	187
Lecția 10. Uneori cei mai mari realiști sunt idealiștii	209
Concluzie. Nimic nu e scris.	231
<i>Mulțumiri</i>	239
<i>Note</i>	243
<i>Credite</i>	310

FAREED ZAKARIA

10 LECȚII PENTRU O LUME POSTPANDEMICĂ

Traducere de Adina Avramescu

Nesfârșita urbanizare

Pentru cei care au rămas în urmă în 2020, a fost ca și cum ar fi trăit într-o viziune stranie, fantomatică a propriului oraș – toată energia se scursese din el. Eu am vizitat pentru prima oară New Yorkul în anii '70, când era un oraș murdar, dezordonat, dar plin de vigoare. În ochii unui băiat din India, părea cea mai strălucitoare metropolă din lume. M-am mutat aici la începutul anilor '90, când orașul se bucura de o nouă epocă de aur, dar încă nu-și pierduse spiritul haotic. Faceți o comparație cu aprilie 2020. Izolarea, străzile goale, centrul încremenit al orașului, tăcerea întreruptă doar de efectul Doppler al sirenelor ambulanțelor care treceau – tot acest peisaj era straniu și lipsit de viață. În cartea sa de nonficțiune din 2007, *Lumea fără noi*, Alan Weisman își imaginează cum se vor prăbuși orașele și va reveni sălbăticia dacă oamenii vor pieri brusc într-o zi¹⁸. În scurtă vreme, scrie Weisman, canalele de scurgere se vor înfunda, stațiile de metrou vor fi inundate și clădirile se vor prăbuși. Fără oameni care să le asigure hrană și căldură, șobolanii și gândacii vor pieri. Vor rămâne doar vestigii ale civilizației moderne – bucăți de aluminiu din diverse aparate, oale și tigăi de inox și, desigur, plastic.

Dacă locuitorii orașelor ar fi în pericol, asta ar însemna o mulțime de oameni. Fenomenul global al mutării oamenilor la oraș din ultimele câteva decenii este probabil schimbarea demografică cea mai însemnată din cursul vieții noastre. De când au trecut la viața sedentară, acum vreo 10.000 de ani, majoritatea covârșitoare a oamenilor au trăit la țară. Vremurile acestea au apus însă. În 1950 mai puțin de o treime din populația lumii trăia la oraș, dar până în 2020 a ajuns la mai bine de jumătate. Și proporția crește din ce în ce mai mult – cu o asemenea viteză, de parcă pe planetă ar apărea câte un nou Chicago o dată la două săptămâni¹⁹. Până în 2050, potrivit unor estimări ale Organizației

Națiunilor Unite, mai mult de două treimi din oameni vor trăi la oraș. Pentru a asimila acest aflux, se construiesc orașe noi, iar cele existente se măresc pe zi ce trece. În 1800, existau doar două orașe cu cel puțin un milion de locuitori, Beijing și Londra²⁰. În 1900, erau vreo 15. În 2000, numărul lor crescuse la 371²¹. Până în 2030, se estimează că va ajunge la peste 700, dintre care 125 vor fi în China. La acea vreme, în lume vor exista, probabil, peste 40 de megaorașe, fiecare cu câte zece milioane de locuitori sau mai mulți.

Toate profețiile din trecut despre decăderea orașelor s-au dovedit a fi greșite. Orașele vor dăinui. Urbanizarea, mai ales în țările în curs de dezvoltare, își va reveni, probabil, și va continua într-un ritm mai mult sau mai puțin prepandemic. Nu se întrevede nicio reînviere rurală. Majoritatea celor care au plecat dintr-un oraș se vor muta, pur și simplu, în altul, probabil mai mic. Alții vor cumpăra case în suburbii, concentrându-și în continuare viața în jurul unui oraș, iar mulți alții vor decide să rămână pe loc.

Criticii spun că de data aceasta va fi altfel. Cu noile tehnologii, oamenilor le este tot mai ușor să lucreze de acasă, iar pericolul bolii îi va ține departe. Și este adevărat că vor fi câteva schimbări importante în ceea ce privește natura muncii și vechea cerință ca oamenii să fie la birou zi de zi. Dar problemele urbane de astăzi par blânde în comparație cu epocile anterioare. Economistul de la Harvard Edward Glaeser a arătat că orașele americane se confruntau cu un viitor sumbru în anii '70 – mult mai sumbru decât astăzi²². Globalizarea și automatizarea distruseră multe dintre marile industrii urbane, de la producția de textile la transport. Mașina se dovedise a fi o tehnologie revoluționară, permițându-le oamenilor să locuiască departe de locul de muncă – mult mai transformatoare decât Zoom. Serviciile de telefonie deveniseră ieftine și ușor de folosit. Dacă adăugăm revoltele rasiale și infracționalitatea, vom avea un cocteil Molotov de factori care compromiteau viața urbană.

Și totuși, orașele s-au impus din nou. Ele au găsit o nouă viață economică în sectorul serviciilor, de la finanțe și consultanță până la asistență medicală. În pofida apariției faxului, a e-mailului, a apelurilor telefonice ieftine și a videoconferințelor, orașele s-au reinventat în nenumărate feluri, pornind de la un fapt simplu: oamenilor le place să socializeze. Glaeser observă că în domenii precum finanțele și tehnologia, oamenii obțin avantaje enorme dacă se află în centrul acțiunii, se întâlnesc cu oameni noi, învață zi de zi de la mentori și compară observațiile – multe dintre aceste lucruri au loc în mod accidental. El atrage atenția asupra statisticilor: „Americani care trăiesc în zonele metropolitane cu mai mult de un milion de locuitori sunt cu peste 50% mai productivi decât americanii care trăiesc în zonele metropolitane mai mici. Aceste relații sunt la fel chiar și atunci când luăm în calcul educația, experiența și hărnicia angajaților. Sunt la fel dacă luăm în calcul chiar și IQ-ul individual al angajaților”. La nivel global, observăm același efect: cele mai mari 300 de zone metropolitane ale lumii produc jumătate din PIB-ul global și două treimi din rata de creștere a PIB-ului²³.

Orașele reprezintă un mod ideal de a-i organiza pe oameni pentru viața modernă – permițându-le să socializeze, să muncească, să se relaxeze, toate în același loc. Ele ajută la construirea capitalului economic și social pe care se întemeiază societățile sănătoase. Ele sunt, de asemenea, cele mai adaptabile unități geografice, capabile să reacționeze constant la presiunile exercitate asupra lor de tendințe mai generale sau de locuitorii lor. Cu toate că unele aspecte ale tehnologiei digitale oferă o alternativă la viața urbană, precum teleconferința, cele mai multe dintre ele – de la rideshare până la livrarea de mâncare la domiciliu – fac, de fapt, viața de la oraș mai ușoară și mai bogată. Azi ne putem folosi smartphone-ul ca să ne descurcăm mai rapid și mai ieftin într-un oraș, să comandăm mâncare de la sute de restaurante, să primim notificări despre evenimente din apropierea noastră și să încercăm să ne găsim un partener. Tehnologia

a amplificat motivul principal pentru care oamenii trăiesc la oraș – să întâlnească alți oameni. Ba chiar orașele au promis de multă vreme și au oferit un stil de viață mai antrenant și mai captivant – și, cel puțin în ultimul secol, o calitate a vieții măsurabil superioară pentru locuitorii lor.

Orașele moderne le-au permis oamenilor o viață mai sănătoasă. Imaginea poluării și bolilor urbane pe care o avem are la bază o imagine a orașelor industriale din altă epocă. Cercetătorii au vorbit despre o „penalitate a mortalității” plătită de cei care au trăit în asemenea locuri, una ce s-a agravat odată cu începutul revoluției industriale și cu urbanizarea în masă care a urmat. În 1890, de exemplu, ratele mortalității din regiunile urbane americane erau de trei ori mai mari decât cele din zonele rurale. Cel mai rău era în cazul celor tineri. La copii cu vârste între 1 și 4 ani, rata mortalității era cu 94% mai mare în regiunile urbane²⁴. Dar cu timpul această penalitate a dispărut. Drumuri asfaltate, canalizare, lumini stradale, strângerea gunoaielor, unități de pompieri profesioniști, reglementări în domeniul construcțiilor, norme referitoare la igienă, parcuri publice – toate acestea au îmbunătățit sănătatea și siguranța. Unul dintre motoarele mișcării pentru spații deschise – parcuri și locuri de joacă – a fost ideea că aerul viciat provoacă boli. Creatorul planurilor pentru Central Park din New York, Frederick Law Olmsted, a surprins filozofia predominantă, scriind în 1870 că „aerul este dezinfecat de soare și de frunziș”²⁵, astfel că parcurile aveau rolul de „plămâni ai orașului”²⁶. În țările dezvoltate, mizeria și sărăcia care făceau ravagii la jumătatea secolului al XIX-lea, lînțoliul de funingine dickensian, au făcut loc orașelor mai curate, mai sigure și mai bune din secolul XX.

Adam Gopnik, care scrie la *The New Yorker*, numea avantajele cumulate ale liberalismului „o mie de mici judecăți sănătoase”. O descriere echivalentă a urbanizării moderne ar fi „o mie de mici instalații sanitare”, dar asta ar putea fi o subestimare. Procesul de curățare a început în Londra secolului al XIX-lea.

Apa murdară devenise o problemă majoră în orașele suprapopulate ale epocii industriale. Autorul Steven Johnson descrie Londra anului 1851: „Fără infrastructură, două milioane de oameni obligați dintr-odată să împartă 90 de mile pătrate nu însemnau doar un dezastru ce pândea în orice moment – ci unul permanent, în desfășurare”²⁷. Holera băntuia pe străzi, omorând zeci de mii de oameni. John Snow, un pionier al epidemiologiei, a avansat ipoteza că boala este purtată de apă și a blocat o pompă locală pentru a demonstra asta. Și ce să vezi, epidemia a încetat să se mai răspândească în zonă. Însă acest experiment impresionant nu a reușit să convingă autoritățile să implementeze sistematic recomandările lui Snow – ideile sale au fost acceptate decenii mai târziu, după mii de morți inutile²⁸.

Peste Atlantic, America și-a croit, la început de secol, propria cale spre orașe mai sănătoase. În 1908, Jersey City a introdus folosirea pe scară largă a clorinării apei. Efectele au fost miraculoase. Ratele mortalității generate de boli precum tifosul au scăzut spectaculos, astfel că și alte orașe au adoptat această practică – printre acestea numărându-se Baltimore, Chicago, Cincinnati, Cleveland, Detroit, Philadelphia și Pittsburgh²⁹. Orașele au adus și alte modificări modului de furnizare a apei: au filtrat-o, au construit canale de scurgere pentru a o proteja de contaminare și au adus-o mai degrabă din izvoare subterane aflate la mare adâncime decât din râuri poluate. Aceștia și alți pași simpli făcuți în direcția salubrității au avut efecte uimitoare. Ratele mortalității în Statele Unite au scăzut sub 40% din 1900 până în 1940 și speranța de viață a crescut de la 47 la 63 de ani, potrivit cercetătorilor David M. Cutler și Grant Miller. Ei au arătat că în această perioadă doar apa curată „a fost responsabilă de aproape jumătate din scăderea totală a ratei mortalității în principalele orașe”. În cazul copiilor, scăderea a fost și mai mare³⁰.

În repetate rânduri, orașele din lumea întreagă au adoptat politici care au funcționat, iar îmbunătățirile s-au răspândit și

s-au susținut reciproc. Printre acestea s-au numărat și idei noi pe care poate nu le-am asocia imediat cu orașele. De exemplu, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, Bostonul și Philadelphia au început să le asigure copiilor prânzul la școală. Mișcări de reformă de diverse feluri au început să-și facă loc în orașe, iar când o idee nouă avea succes în unul, se răspândea și în altele. În acest fel, viața urbană a devenit mai bună, mai sănătoasă, mai sigură și mai lungă. Orașele nu au încetat să experimenteze. Astăzi printre cauzele majore ale deceselor se numără bolile necontagioase, cum ar fi bolile de inimă și cele respiratorii cronice, afecțiuni generate de o dietă nesănătoasă și de lipsa de mișcare. Ca urmare, orașele au lansat tot felul de inițiative: au construit piste pentru biciclete, au extins parcurile și au ameliorat accesul la surse de hrană nutritivă pentru a pune capăt malnutriției. Chiar și propunerea îndelung criticată de a introduce o taxă pe băuturi carbogazoase avansată de Michael Bloomberg, primarul New Yorkului, era parte a unui efort de combatere a creșterii nefaste a obezității³¹. În 2011, Bloomberg s-a putut mândri cu faptul că locuitorii orașului său aveau o speranță de viață mai mare cu doi ani decât media națională³². „Dacă vrei să trăiești mai mult și mai sănătos decât americanul obișnuit, vino la New York”, îi îndemna el pe oameni. „Dacă ai prieteni și rude la care ții foarte mult și care trăiesc în altă parte, vor avea, în medie, o viață mai lungă dacă se vor muta în New York City.”³³

Orașele reprezintă de asemenea un mod mai sustenabil de a trăi pe Pământ. Faptul că un oraș este prietenos cu mediul poate să contrasteze cu imaginea cimentului, gudronului, guno-iului și fumului pe care o asociem cu el – dar faptele sunt greu de contrazis. Mai întâi, orașenii folosesc mai puțin spațiu. Deși acoperă mai puțin de 3% din suprafața Pământului, zonele urbane îi adăpostesc pe majoritatea locuitorilor săi³⁴. Locuitorii orașelor au mai puțini copii și consumă mai puțin din aproape orice, de la energie electrică până la alimente. De fapt, poluarea este uneori mai crescută în zonele rurale³⁵, din cauza activității industriale